

კონკორდატის სამართლებრივი ასპექტები

ეკატერინე აბაშიძე^{1*}

მერი ლომია²

^{1, 2} გრიგოლ რობაქიძის უნივერსიტეტი, საქართველო

*პასუხისმგებელი პირი: ekaterine.abashidze21@gruni.ed

რეზიუმე. კონკორდატი საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალურ მართლმადიდებელ ეკლესიასა და სახელმწიფოს შორის 2002 წელს დადებული კონსტიტუციური შეთანხმებაა, რომლის შესაბამისობა კონსტიტუციასთან დღემდე იწვევს აზრთა სხვადასხვაობას. ალბათ სწორედ ამიტომ, აღნიშნული სამართლებრივი აქტი ერთ-ერთი ყველაზე საინტერესო დოკუმენტია, რომელიც არაერთხელ გამხდარა არა მხოლოდ სპეციალისტების, არამედ საზოგადოების განხილვის საგანი. სტატიის მიზანია კონსტიტუციური შეთანხმების სამართლებრივი ასპექტების გაანალიზება, რაც მეტად თვალსაჩინოს გახდის არსებულ ვითარებასა და იმას, თუ როგორაა დაცული თანასწორუფლებიანობის პრინციპები მრავალრელიგიურ საქართველოში.

საკვანძო სიტყვები: კონკორდატი, კონსტიტუციური შეთანხმება, დენომინაცია, ავტოკეფალია, სახელმწიფო პოლიტიკა

შესავალი

რელიგიის თავისუფლება წარმოადგენს იმ ფუნდამენტურ უფლებას, რომელზედაც დგას სამართლებრივი და დემოკრატიული სახელმწიფო. აღნიშნულ უფლებას უდიდესი წვლილი შეაქვს დემოკრატიული პლურალიზმის დამკვიდრებაში, რომლის გარეშეც წარმოუდგენელია საზოგადოებრივი მშვიდობა და ჰარმონია. კაცობრიობის ისტორია ათასწლეულების განმავლობაში რელიგიური შეუწყნარებლობითა და დევნით იყო გაჯერებული. თვით დასავლეთშიც რელიგიური უფლებები ძალზე გვიან და მტკივნეული გზის გავლის შედეგად აღმოცენდა იმ ტრადიციიდან, რომელიც გაცილებით იოლად აღიარებდა სხვა ტიპის უფლებებს. მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ წლებში რელიგიის თავისუფლება ადამიანის უფლებების ნაწილად იქნა გაცხადებული გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მრავალ დოკუმენტში და თითქმის ყველა ძირითადმა რელიგიამ ამ იდეალის მხარდაჭერა გამოხატა.

საქართველო ისტორიულად მულტიკულტურული და მულტირელიგიური ქვეყანაა, რამაც განაპირობა საქართველოს ისტორიული ტოლერანტობა, სწორედ ეს გარემო, რომლის განსაკუთრებული მახასიათებელია რელიგიური მრავალფეროვნება, არის ქართული საზოგადოების ფასდაუდებელი სიმდიდრე. ამ სიმდიდრის გაფრთხილება, შენარჩუნება და მშვიდობიანი თანაცხოვრების წესის თანამედროვე პრაქტიკად ქცევა წარმოადგენს სახელმწიფოს მნიშვნელოვან გამოწვევას, რათა რელიგიისა და რწმენის თავისუფლება, როგორც უფლებრივი სიკეთე, მრავალფეროვან რელიგიურ გარემოში

დაცული იყოს (ლორია და სხვ., 2006). როგორია დღეს ვითარება ჩვენს სინამდვილეში და გამოარჩევს თუ არა კონკორდატი მართლმადიდებელ ეკლესიას სხვა კონფესიებისაგან და რა განაპირობებს ამ განსაკუთრებულობას?! 2002 წლის 14 ოქტომბერს სვეტიცხოველის საკათედრო ტაძარში საქართველოს პატრიარქმა - ილია II-მ, საკონსტიტუციო შეთანხმებაზე საუბრისას აღნიშნა, რომ იგი უნდა იქცეს ქვეყნის სასარგებლოდ ერთობლივი მუშაობის საფუძვლად. ხოლო მისი რეალიზება ყოველდღიურ ცხოვრებაში გახდება განვითარებული, დემოკრატიული, ზნეობრივად გამართული სახელმწიფოს მშენებლობის საწინდარი:

„სახელმწიფოსა და ეკლესიის ურთიერთობა მსგავსია ადამიანის სულისა და ხორცისა, სადაც ორივეს თავისი ადგილი აქვს და კეთილგანწყობა და გონიერება წარმართავს მათ ჰარმონიულ ყოფას“ (საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II, 2002). იმ პერიოდის სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის ურთიერთობა განსხვავებულ მიდგომასა და მოწესრიგებას მოითხოვდა. აქედან გამომდინარე, მაშინდელმა ხელისუფლებამ და მართლმადიდებელმა ეკლესიამ ურთიერთობის მოწესრიგების ყველაზე მისაღებ ფორმად შეარჩიეს კონსტიტუციური შეთანხმება, რომელიც საქართველოს კონსტიტუციის შემდეგ ყველაზე მაღალი რანგის სამართლებრივი აქტი იქნებოდა. სახელმწიფო ხელისუფლებამ ამგვარი ქმედებით მართლმადიდებელი ეკლესია აღიარა, როგორც ქვეყნისთვის ისტორიული, განსაკუთრებული ფუნქციისა და მნიშვნელობის მქონე სუბიექტი. დოკუმენტზე მუშაობისას კანონმდებელს შემთხვევით არ უწოდებია მისთვის „კონსტიტუციური“. ამით ხაზი გაესვა მის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას და სტატუსს სახელმწიფო სისტემაში. შეთანხმებისთვის „კონსტიტუციურის“ წოდებით მისი დადების შესაძლებლობა და სუბიექტთა წრე განისაზღვრა სახელმწიფოს ძირითადი კანონით (ხეცურიანი, 2002).

თავი I

I (1) საქართველოს კონსტიტუციური შეთანხმება (2002 წ.)

2002 წლის 14 ოქტომბერს სვეტიცხოველის საკათედრო ტაძარში საქართველოს პატრიარქმა - ილია II-მ, საკონსტიტუციო შეთანხმებაზე საუბრისას აღნიშნა, რომ იგი უნდა იქცეს ქვეყნის სასარგებლოდ ერთობლივი მუშაობის საფუძვლად (ილია II სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, 2017). ხოლო მისი რეალიზება ყოველდღიურ ცხოვრებაში გახდება განვითარებული, დემოკრატიული, ზნეობრივად გამართული სახელმწიფოს მშენებლობის საწინდარი:

„სახელმწიფოსა და ეკლესიის ურთიერთობა მსგავსია ადამიანის სულისა და ხორცისა, სადაც ორივეს თავისი ადგილი აქვს და კეთილგანწყობა და გონიერება წარმართავს მათ ჰარმონიულ ყოფას“ (საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II, 2002).

იმ პერიოდის სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის ურთიერთობა განსხვავებულ მიდგომასა და მოწესრიგებას მოითხოვდა. აქედან გამომდინარე, მაშინდელმა ხელისუფლებამ და მართლმადიდებელმა ეკლესიამ ურთიერთობის მოწესრიგების ყველაზე მისაღებ ფორმად შეარჩიეს კონსტიტუციური შეთანხმება, რომელიც საქართველოს კონსტიტუციის შემდეგ ყველაზე მაღალი რანგის სამართლებრივი აქტი იქნებოდა.

დოკუმენტზე მუშაობისას კანონმდებელს შემთხვევით არ უწოდებია მისთვის „კონსტიტუციური“. ამით ხაზი გაესვა მის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას და სტატუსს სახელმწიფო სისტემაში. შეთანხმებისთვის „კონსტიტუციურის“ წოდებით მისი დადების შესაძლებლობა და სუბიექტთა წრე განისაზღვრა სახელმწიფოს ძირითადი კანონით (საქართველოს კონსტიტუცია, 1995).

კონკორდატით სახელმწიფომ საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალურ მართლმადიდებელ ეკლესიას ერთმნიშვნელოვნად უმაღლესი საკანონმდებლო გარანტიები შეუქმნა და ამით ეს ინსტიტუცია კიდევ ერთხელ აღიარა ჩვენი ქვეყნისათვის ისტორიული ფუნქციისა და მნიშვნელობის მქონე სუბიექტად (გეგენავა, 2022). შესაბამისად, განსაზღვრა კიდევ მისი განსაკუთრებული მნიშვნელობა და ადგილი სახელმწიფოს რელიგიურ პოლიტიკაში და სხვა შეღავათებთან ერთად მიანიჭა ქონებრივი და ფინანსური დამოუკიდებლობა:

„... მართლმადიდებლობა - ევროპის ერთ-ერთი ტრადიციული აღმსარებლობა საქართველოში, ისტორიულად სახელმწიფო რელიგია იყო, რომელმაც ჩამოაყალიბა მრავალსაუკუნოვანი ქართული კულტურა, ეროვნული მსოფლმხედველობა და ფასეულობები; საქართველოს მოსახლეობის დიდი უმრავლესობა მართლმადიდებელი ქრისტიანია; საქართველოს კონსტიტუციით აღიარებულია საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის განსაკუთრებული როლი ქვეყნის ისტორიაში და მისი დამოუკიდებლობა სახელმწიფოსგან“ (გეგენავა, 2018).

„... სახელმწიფო ეკლესიის საკუთრებად ცნობს საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე არსებულ მართლმადიდებლურ ტაძრებს, მონასტრებს (მოქმედს და არამოქმედს), მათ ნანგრევებს, აგრეთვე, მიწის ნაკვეთებს, რომლებზეც ისინია განლაგებული“ (ხეცურიანი, 2001).

„... ეკლესიის მიერ წარმოებული საღვთისმსახურო პროდუქცია - მისი დამზადება, შემოტანა, მიწოდება და შემოწირულობა, ასევე არაეკონომიკური მიზნით არსებული ქონება და მიწა გათავისუფლებულია გადასახადებისაგან“.

I (2) კონსტიტუცია და კონკორდატი

კონსტიტუციური შეთანხმება საქართველოს სახელმწიფოსა და მართლმადიდებელ ეკლესიას შორის 2002 წელს დაიდო საქართველოს მეორე პრეზიდენტ ედუარდ შევარდნაძისა და სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქ ილია II-ს შეთანხმებით. მას წინ უძღოდა 2001 წლის 30 მარტს საქართველოს კონსტიტუციის მე-9 მუხლში შეტანილი ცვლილება, რომელმაც უზენაეს კანონში სახელმწიფოსა და მართლმადიდებელ ეკლესიას შორის კონსტიტუციური შეთანხმების ცნება შეიტანა. როგორც კათოლიკოს-პატრიარქის სამადლობელ სიტყვაშია მოცემული (სსკ, 1106-ე მუხლი), დოკუმენტის შექმნაში იმ დროის თითქმის ყველა პოლიტიკური პარტია მონაწილეობდა, ყველამ თავისი წვლილი შეიტანა. მადლობა ეძღვნება ყველა სამინისტროს, არასამთავრობო და ახალგაზრდულ ორგანიზაციებს, უმაღლეს სასწავლებლებსა და ცალკეულ ორგანიზაციებს. ამდენად, გაკვირვებას იწვევს ის ფაქტი,

რომ დოკუმენტზე მომუშავე კომპეტენტურ პირთა შედეგი ამდენ უზუსტობასა და სამართლებრივ ხარვეზს მოიცავს.

პირველი: თვალშისაცემი სამართლებრივი ხარვეზი თავად დოკუმენტის სათაურშია - „კონსტიტუციური შეთანხმება“. ამ საკითხს საკმაოდ ვრცლად განმარტავს საჯარო სამართლის დოქტორი, პროფესორი დიმიტრი გეგენავა (გეგენავა, 2016), რომელიც აღნიშნავს, რომ კანონმდებელს „კონსტიტუციურის“ ნაცვლად ამ დოკუმენტისთვის ფონეტიკურად გამართული ცნება „საკონსტიტუციო“ უნდა ეწოდებინა, რადგან ეს უკანასკნელი კონსტიტუციისთვის განკუთვნილს და კონსტიტუციით გათვალისწინებულს ნიშნავს. ხოლო ცნება „კონსტიტუციური“ კონსტიტუციასთან შესაბამისს გულისხმობს. განსხვავება თითქოს უმნიშვნელოა, თუმცა შინაარსობრივად, ქართული ენის სპეციფიკის გათვალისწინებით, ეს ტერმინები მნიშვნელოვნად განსხვავდებიან და ერთმანეთის ურთიერთგადამფარავ მნიშვნელობასაც კი მოიცავს. გარდა ამისა, თავად „კონსტიტუციური შეთანხმება“ სადავო სახელწოდებაა, რადგან შინაარსობრივად ის უნდა იყოს თანხვედრაში თავად კონსტიტუციასთან (გეგენავა, 2016). ამ შემთხვევაში კი კონსტიტუციური შეთანხმება სრულიად არ შეესაბამება საქართველოს კონსტიტუციას, მასში შეტანილი ყოველი მუხლი აცდენილია საყოველთაოდ აღიარებულ თანასწორობის პრინციპებს. ისევე როგორც სხვა სახელმწიფოებში, საქართველოშიც, სამართლებრივი აქტების იერარქიაში უმაღლესი ძალის მქონე ნორმატიული აქტია საქართველოს კონსტიტუცია. კონსტიტუციის შემდეგ, როგორც წესი, იერარქიის შემდგომ საფეხურზე არის სახელმწიფოს მიერ მიღებული საერთაშორისო ხელშეკრულებები. თუმცა საქართველოს შემთხვევაში კონსტიტუციის მომდევნოდ კონკორდატი გვევლინება. შესაბამისად, ის ყველაზე დიდი ძალის მქონე ნორმატიული აქტია კონსტიტუციის შემდეგ. სწორედ ეს საკითხია სადავო ადამიანის უფლებების დამცველი ორგანიზაციების წრეებში. მათი განმარტებით, კონკორდატისთვის მინიჭებული პრივილეგიით პირდაპირ ირღვევა კონსტიტუციის 14-ე მუხლი, კერძოდ, სხვა აღმსარებლობის მქონე საქართველოს მოქალაქეთა უფლებები. კანონმდებელმა შესაძლოა, აღიაროს მართლმადიდებელი სარწმუნოების ისტორიული ღვაწლი სამშობლოს წინაშე, ასევე, ფაქტი, რომ საქართველოს მოქალაქეთა 80%-ზე მეტი მართლმადიდებელი ქრისტიანია, თუმცა ეკლესიისთვის პრიორიტეტის ასე ცალსახად მინიჭებით, კანონი ეწინააღმდეგება ადამიანის თანასწორობის საერთაშორისოდ აღიარებულ პრინციპებს (გეგენავა და სხვ., 2015).

ხარვეზებს მეტად თვალსაჩინოს ხდის კონკორდატის მუხლობრივი განხილვა:

პირველი მუხლის მე-3 პუნქტით, ეკლესიას მიენიჭა საჯარო სამართლის იურიდიული პირის სტატუსი (აბაშიძე, 2007). 2002 წლიდან ამ სტატუსით მხოლოდ მართლმადიდებელი ეკლესია სარგებლობდა. 2011 წელს, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში ცვლილებების შეტანის შემდეგ, საჯარო სამართლის იურიდიული პირის სტატუსის მიღება სხვა რელიგიურმა ორგანიზაციებმაც შეძლეს. ამავე მუხლის მე-4 და მე-5 პუნქტები საქართველოს საპატრიარქოს უფლებამოსილებასა და კათოლიკოს-პატრიარქის ხელშეუვალობის საკითხს ეხება. კონსტიტუციურმა შეთანხმებამ პატრიარქს ისეთივე ხელშეუვალობა მიანიჭა, როგორც, კონსტიტუციის 75-ე მუხლის თანახმად, მხოლოდ

ერთადერთ თანამდებობის პირს - საქართველოს პრეზიდენტს, გააჩნია. განსხვავება მხოლოდ იმაში მდგომარეობს, რომ საქართველოს პრეზიდენტის თანამდებობა არჩევითია და იმუნიტეტი მას მხოლოდ გარკვეული პერიოდით ენიჭება, პატრიარქისგან განსხვავებით, რომელიც ხელშეუვალობით სიცოცხლის ბოლომდე სარგებლობს. ხელშეუხებლობა გულისხმობს პირის მიმართ სამართლებრივ პასუხისგებაში მიცემის შეუძლებლობას. ანუ ხელშეუვალი პირის დაკავება, დაპატიმრება და კანონით დადგენილი წესით დასჯა შეუძლებელია. პატრიარქისგან განსხვავებით, ამ პრივილეგიით ვერ სარგებლობს სხვა რელიგიური ჯგუფის ლიდერი და ამით ირღვევა კანონის წინაშე თანასწორობის პრინციპი. ასევე, პროტესტს იწვევს მხოლოდ მართლმადიდებლური დღესასწაულების უქმედ გამოცხადება, რაც სხვა კონფესიური თემის წევრებს არათანაბარ პირობებში აყენებს.

მეორე მუხლით განსაზღვრულია აღსარებისა და საეკლესიო საიდუმლოს დაცვა. ისევე როგორც ადვოკატებსა და ექიმებს, სასულიერო პირებს (ამ შემთხვევაში ყველა რელიგიურ ჯგუფს) აქვთ საიდუმლოების დაცვის პრივილეგია. ექიმებისგან და ადვოკატებისგან განსხვავებით, რომლებიც გამონაკლის შემთხვევებში ვალდებულნი არიან საიდუმლოს გაცემის აუცილებლობით, სასულიერო პირებისთვის საიდუმლოს დაცვის პრინციპი აბსოლუტურია. კანონმდებლობა პირდაპირ განსაზღვრავს, რომ სასულიერო პირი ვალდებულია არ გასცეს ინფორმაცია, რომელიც მას, როგორც მოძღვარს, გაანდეს (ხეცურიანი, 2002). ეს მუხლი ეწინააღმდეგება კონსტიტუციის მე-19 მუხლის 1 პუნქტს და საჭიროებს გადახედვას.

მესამე მუხლი შეეხება ქორწინებას ჯვრისწერის რიტუალის შესრულებით. კონსტიტუციური შეთანხმების მიხედვით, სახელმწიფო აღიარებს ჯვრისწერით ქორწინებას კანონმდებლობით დადგენილი წესით. მაშინ, როდესაც სამოქალაქო კოდექსი ცნობს მხოლოდ იმ ქორწინებას, რომელიც რეგისტრირებულია სამოქალაქო რეესტრის სააგენტოს ტერიტორიულ სამსახურში (ჩიკვაძე, 2008).

მეოთხე მუხლი, რომელიც სასულიერო პირს ათავისუფლებს სამხედრო ვალდებულებისგან. სწორედ ეს ნორმა გახდა თავის დროზე იმის საფუძველი, რომ პოლიტიკურმა პარტია „გირჩმა“ სახელმწიფოს საწინააღმდეგოდ შექმნა რელიგიური ორგანიზაცია „ბიბლიური თავისუფლება“, ახალგაზრდების სავალდებულო სამხედრო სამსახურისგან თავის ასარიდებლად. ამ საკითხმა საზოგადოებაში დიდი დაპირისპირება გამოიწვია. თუმცა, საქართველოს მთავრობის ინიციატივით, მალე შეიქმნება ახალი სამხედრო კოდექსი, რომელიც ყველა პირს დაავალდებულებს გაიაროს სავალდებულო სამხედრო სამსახური. ახალი კოდექსიდან ამოღებული იქნება ჩანაწერი, რომლის მიხედვითაც სასულიერო პირები თავისუფლდებოდნენ სამხედრო გაწვევისგან. მაგრამ იგი კვლავ არ შეეხება მართლმადიდებელ სასულიერო პირებს, რომელთაც კონკორდატის მე-4 მუხლი დაიცავთ. ეს ფაქტი არათანაბარ მდგომარეობაში ჩააყენებს სხვა რელიგიის წარმომადგენლებს და წარმოქმნის დისკრიმინაციის ფაქტს. ამავე მუხლის მეორე პუნქტით, განსაზღვრულია მოძღვრის ინსტიტუტის შექმნა საპატიმროებსა და სამხედრო-საჯარისო ფორმირებებში. ამ ნორმის მეშვეობით მართლმადიდებელ სასულიერო პირებს თავისუფლად შეეძლოთ პატიმრებთან შეხვედრა და მათთვის რელიგიური რიტუალის

ჩატარება. მაშინ როდესაც სხვა რელიგიური წარმომადგენლებისთვის თავიანთ მრევლთან შეხვედრა, გარკვეული ბიუროკრატიული საკითხების გამო, რთულდებოდა. 2010 წელს, საქართველოს სასჯელაღსრულების, პრობაციისა და იურიდიული დახმარების საკითხთა მინისტრის №187 ბრძანებით, სხვა რელიგიური კონფენსიების წარმომადგენელთა მოძღვართან შეხვედრის პროცედურა გამარტივდა, თუმცა ბრძანების ტექსტში სხვა რელიგიების წარმომადგენლების ცალკე გამოყოფითა და მოხსენიებით დისკრიმინაციული ხასიათი მაინც რჩება.

მეხუთე მუხლი შეეხება განათლების სფეროს. რელიგიის სწავლების ნებაყოფლობას. თუმცა იგი ეხება მხოლოდ მართლმადიდებლური განათლების მიღების შესაძლებლობას. მსგავსი შეთანხმება არ არსებობს სხვა რელიგიურ ორგანიზაციებთან და მათთვის არ არის უზრუნველყოფილი მოთხოვნის შემთხვევაში განახორციელონ რელიგიის სწავლების პროგრამა.

მეექვსე მუხლით განსაზღვრულია ეკლესიის საკუთრება და სხვა ქონებრივი უფლებები, რომელიც განსაკუთრებულად საყურადღებო და მოსაწესრიგებელია. მათ შორის, ეკლესიის ქონების ფლობის, სარგებლობისა და განკარგვის, საგადასახადო შეღავათებისა და სამეწარმეო საქმიანობის განხორციელების მართლზომიერების საკითხები.

მეშვიდე, მერვე და მეცხრე მუხლებით განსაზღვრულია საკულტო ნაგებობების კუთვნილების საკითხი. მეშვიდე მუხლის თანახმად, სახელმწიფო ეკლესიის საკუთრებად მიიჩნევს საქართველოს ტერიტორიაზე არსებულ მართლმადიდებლურ ტაძრებს, მონასტრებს, მათ ნანგრევებსა და მიწის ნაკვეთებს, რომლებზეც ეს შენობა-ნაგებობებია განლაგებული. მოცემული ნორმის შესაბამისად, ხელისუფლება ახორციელებს ტრადიციული რელიგიებისათვის ჩამორთმეული ქონების დაბრუნებას. თუმცა ვინაიდან ეს მუხლი შეეხება მხოლოდ მართლმადიდებელ ეკლესიას, კონკრეტულიდან გამომდინარე, ნორმა არ ვრცელდება სხვა რელიგიური ორგანიზაციისთვის ქონების დაბრუნების საკითხზე. გარდა ამისა, სახელმწიფო ქონების შესახებ კანონი ცნობს მართლმადიდებელი ეკლესიისთვის ქონების უსასყიდლოდ გადაცემას (საქართველოს კანონი სახელმწიფო ქონების შესახებ, 2010). თუმცა ამ კანონით არ უსარგებლიათ და ამჟამადაც ვერ სარგებლობენ სხვა რელიგიური ორგანიზაციები. ისინი მხოლოდ სარგებლობის უფლებით იღებენ ამ ქონებას. შენობა-ნაგებობების მსგავსად საკუთრების უფლება ვრცელდება სახელმწიფო დაცვაში მყოფ საეკლესიო საგანძურზე, იმ განსხვავებით, რომ ის მოიაზრება, როგორც საერთო-ეროვნული საგანძური და სახელმწიფოსა და ეკლესიის საერთო მფლობელობაში იმყოფება. მეცხრე მუხლის შესაბამისად, ეკლესიასა და სახელმწიფოს ერთობლივად ევალებათ ისტორიულ-კულტურულ ფასეულობებზე ზრუნვა და საეკლესიო-საგანძურის მოვლა-პატრონობა.

მეათე მუხლით დადგენილია, რომ სახელმწიფო იღებს ვალდებულებას აწარმოოს მოლაპარაკება მათ ტერიტორიაზე არსებული ქართული მართლმადიდებლური შენობა-ნაგებობების მოვლა-პატრონობის თაობაზე. თუმცა, სამწუხაროდ, არავითარი ქმედითი სამუშაო არ ხორციელდება იმ საკითხების მოსაგვარებლად, რომლებიც საზღვარგარეთ არსებული ქართული ტაძრების დაცვასა და მოვლა-პატრონობას ეხება. არ მიმდინარეობს

სხვა სახელმწიფოებთან მოლაპარაკებები ქართული მართლმადიდებელი ტაძრების, მათი ნანგრევების, სხვა საეკლესიო ნაგებობების, აგრეთვე, საეკლესიო ნივთების დაცვისა და საკუთრების შესახებ.

მეთერთმეტე მუხლი შეეხება საბჭოთა პერიოდში ეკლესიისთვის მიყენებული მორალური და მატერიალური ზიანის ნაწილობრივ ანაზღაურების/კომპენსაციის საკითხს. კონკორდატის შესაბამისად, სახელმწიფო ცნობს და ადასტურებს მართლმადიდებელი ეკლესიისთვის მიყენებულ ზარალს და როგორც საბჭოთა კავშირის დროს ჩამორთმეული ქონების ფაქტობრივი მფლობელი, იღებს ვალდებულებას ქონების ნაწილობრივ დაბრუნების თაობაზე. რა თქმა უნდა, შესაბამისი კომისიის შექმნის და მის მიერ კომპენსაციის რაოდენობის, ვადებისა და სხვა დეტალების დასადგენად. იგივე ვალდებულება სახელმწიფოს მხოლოდ ტრადიციული რელიგიების მიმართ აქვს ნაკისრი. საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის გარდა 2014 წლიდან დღემდე მხოლოდ ოთხ რელიგიურ მიმდინარეობას – ისლამურ, იუდეურ, რომაულ-კათოლიკურ და სომხურ-სამოციქულო აღმსარებლობის რელიგიურ გაერთიანებებს, გადაეცათ დაახლოებით 40 მილიონი ლარი, რაც დაახლოებით 15 მილიონი ამერიკული დოლარია.

I (3) სამთავრობო კომისია

კონსტიტუციურ შეთანხმებასთან დაკავშირებით, მასში დამატებებისა და ცვლილებების შეტანის მიზნით, „საქართველოს მთავრობის სტრუქტურის, უფლებამოსილებისა და საქმიანობის წესის შესახებ“ საქართველოს კანონის 29-ე მუხლის საფუძველზე, 2012 წელს შეიქმნა სამთავრობო კომისია (საქართველოს მთავრობის დადგენილება, 2012), რომლის წევრებად არჩეულ იქნენ როგორც სახელმწიფოს მთავრობის წევრები, ისე საპატრიარქოს უმაღლესი თანამდებობის პირები (საქართველოს მთავრობის დადგენილება №89 2012). კომისიას თავმჯდომარეობდა საქართველოს პრემიერ - მინისტრი. კრებაზე დამტკიცდა სამთავრობო კომისიის ოთხი სამუშაო ჯგუფი და მათი შემადგენლობა:

- ქონებრივი საკითხების განმხილველი სამუშაო ჯგუფი;
- კონსტიტუციური შეთანხმებით გათვალისწინებულ ვალდებულებათა შესრულების მონიტორინგის სამუშაო ჯგუფი;
- საზღვარგარეთ საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესიის სტატუსის და ტაძრების კუთვნილების მონიტორინგის სამუშაო ჯგუფი;
- საკულტო ნაგებობათა წარმომავლობის დამდგენი სამუშაო ჯგუფი.

მას შემდეგ კონკორდატში ცვლილებების შეტანის მიზნით გამოიცა კიდევ ექვსი სამთავრობო დადგენილება:

1. საქართველოს მთავრობის დადგენილება №142 12.04.2012;
2. საქართველოს მთავრობის დადგენილება №123 18.04.2013 – 21.05.2013;
3. საქართველოს მთავრობის დადგენილება №289 25.06.2015;
4. საქართველოს მთავრობის დადგენილება №599 28.12.2022;

5. საქართველოს მთავრობის დადგენილება №297 10.08.2023.

ყოველ მათგანში ხდებოდა ცვლილებებისა და სხვადასხვა საკითხთან დაკავშირებული დამატებების შეტანა. მათ შორის, კომისიის წევრთა შეცვლის და დამტკიცების შესახებ.

II თავი

ევროპული ქვეყნების გამოცდილება

ქართული კონსტიტუციური შეთანხმების მიმოხილვისას საინტერესოა ევროპული ქვეყნების გამოცდილების შესწავლა. ევროკავშირის ქვეყნების კონსტიტუციებში რელიგიური საკითხები თითქმის ერთნაირად არის მოწესრიგებული, რადგან ყველა მათგანი აღიარებს ადამიანის უფლებებს, მათ თანასწორობას. ყველა კანონმდებელი ორგანო საერთო ღირებულებებით ხელმძღვანელობს.

ევროკავშირში სამოქალაქო-საეკლესიო სამართლებრივი სისტემის სამი ძირითადი ტიპი არსებობს: პირველი დომინანტი, ანუ სახელმწიფო ეკლესია, როდესაც მათ მტკიცე ურთიერთობა გააჩნიათ ერთმანეთთან (მაგ: საბერძნეთი, ინგლისი, დანია, ფინეთი და ა.შ.). მეორე ტიპს წარმოადგენს სახელმწიფოსა და ეკლესიის მკვეთრი გამოყოფა ერთმანეთისგან (სეკულარული სისტემა) მაგ: საფრანგეთი, ნიდერლანდები და ირლანდია. ხოლო მესამე ტიპს, რომელიც უმრავლეს სახელმწიფოთა სამოქალაქო-საეკლესიო წყობას წარმოადგენს, განეკუთვნება ისეთი ურთიერთობა, როცა სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის ურთიერთობები დამყარებულია მჭიდრო თანამშრომლობის საფუძველზე (მაგ: ავსტრია, ესპანეთი, იტალია, ბელგია, პოლონეთი და სხვ.) (European Parliament Motion, 2006).

ავსტრიის კონსტიტუციით ნებადართულია რელიგიური ღვთისმსახურება ყველა ეკლესიისა და რელიგიური გაერთიანებისთვის (Porz, 2009). ავსტრიის სახელმწიფო აღიარებს 13 კონფესიურ გაერთიანებას. ყოველი მათგანი, აღიარებული სახელმწიფოს მიერ რელიგიურ კონფესიად, წარმოადგენს საჯარო სამართლის იურიდიულ პირს და სარგებლობს სახელმწიფოსგან მრავალი შეღავათით, მათ შორის, საგადასახადო სუბსიდიებით.

საბერძნეთში მართლმადიდებლობა, როგორც სახელმწიფო რელიგია, კონსტიტუციით არის აღიარებული. მიუხედავად ამისა, კანონმდებლობა ცნობს სხვა რელიგიათა უფლებებს და პატივს სცემს მათ. თუმცა აღიარებს ძირითადი სახელმწიფო რელიგიის უპირატესობას (Popescu, 2015). მაგალითად, პრეზიდენტობის კანდიდატი შეიძლება იყოს მხოლოდ მართლმადიდებელი ქრისტიანი. მათი კონსტიტუცია იწყება წმინდა სამების სახელით. საბერძნეთში ეკლესიები გათავისუფლებულნი არიან გადასახადებისგან. ყველა რელიგიურ თემს აქვს თავისი შემოსავალი ქონებიდან და კერძო შემოწირულობებიდან. მართლმადიდებელ ეკლესიებს და სასწავლებლებს აფინანსებს სახელმწიფო. ერთადერთი აკრძალვა ეხება მორწმუნეთა გადაბირების მცდელობას, ანუ პროზელიტიზმს, რომელიც საბერძნეთში ისჯება და მის კონტროლს ახორციელებს სახელმწიფო.

ინგლისი, რომელსაც წერილობითი კონსტიტუცია არ გააჩნია, აღიარებს ორ ეკლესიას: ანგლიკანურს და კათოლიკურს (Nicosia, 2023). თუმცა სახელმწიფოსთან მჭიდრო კავშირი მაინც ანგლიკანურ ეკლესიას აქვს. ინგლისის სახელმწიფო ეკლესიის უზენაესი მმართველია მეფე. ის ნიშნავს ინგლისის ეკლესიის არქიეპისკოპოსებს და საეპარქიო ეპისკოპოსებს. ანგლიკანური ეპისკოპოსები მოღვაწეობენ ლორდთა პალატაში, როგორც სულიერი ლორდები. მიუხედავად ამისა, ეკლესიათა დაფინანსება ინგლისში მკაცრად არის შეზღუდული. მათი ძირითადი შემოსავალი შემოწირულობების სახით გროვდება. ინგლისში კანონებით აღიარებულია ყველა კონფესიის რელიგიური თავისუფლება, პატივს სცემენ ყოველი ადამიანის აზრს დაკავშირებულს სარწმუნოებასთან.

ინგლისის მსგავსად ირლანდიის კონსტიტუციაც ავტონომიას ანიჭებს ყველა რელიგიას და კრძალავს სახელმწიფოს მიერ დაფინანსებებს (Nucci, 2011). მიუხედავად იმისა, რომ ბელგია სეკულარული სახელმწიფოა და ქვეყანა განცალკევებულია ეკლესიისგან, იგი მაინც უაღრესად მორწმუნე სახელმწიფოდ რჩება (Diarmuid, 2017), სადაც ყველა რელიგიური კონფესიის აღიარებისა და პატივისცემის მიუხედავად, კათოლიციზმი ქვეყნის უპირატესი რელიგიაა.

იტალიაში ძირითადი რელიგია კათოლიციზმია (Noda, 2011). ეს ქვეყანა იმით არის განსაკუთრებული, რომ მის ტერიტორიაზე არსებობს მეორე, დამოუკიდებელი საეკლესიო სახელმწიფო - ვატიკანი (Vatican. *Agreements of the Holy See.*). იტალიაში საუკუნეების მანძილზე ეკლესიის შემოსავლის ძირითად წყაროს შემოწირულობები წარმოადგენდა. თუმცა XX საუკუნის 80-იან წლებში სახელმწიფოსა და კათოლიკურ ეკლესიას შორის გაფორმდა კონკორდატი და ეკლესიის დაფინანსების ორი სისტემა დაარსდა: ეკლესიის შემოსავალი იტალიის მოქალაქეთა გადასახადებიდან პროცენტული განაკვეთის სახით და მეორე, თავად სახელმწიფოს მიერ ფინანსდება ყველა რელიგიური კონფესია თანაბრად (Concordat between the Slovak Republic and the Vatican, 2006).

ესპანეთში კათოლიკური ეკლესია (Spanish concordats, 19th and 20th centuries.) პირდაპირ ბიუჯეტიდან ფინანსდება და ისევე როგორც იტალიაში, ესპანეთის მოქალაქეებიც ეკლესიისთვის თანხას გადასახადების სახით იხდიან. სახელმწიფოში აგრეთვე მოქმედებს სხვადასხვა სახის შეღავათი სხვა რელიგიური გაერთიანებებისთვის და ისევე როგორც ევროკავშირის სხვა ქვეყნებში (შოვნაძე, 2017), ისინიც გათავისუფლებულნი არიან გადასახადების გადახდისგან.

ესპანეთის მსგავსად, პორტუგალიაშიც კათოლიკური რელიგია განსაკუთრებული პრივილეგიის მქონეა და ფინანსდება სახელმწიფოს მიერ. (აქ მოქმედებს კონკორდატი მთავრობასა და კათოლიკურ ეკლესიას შორის, რომელსაც პორტუგალიაში (Almeida e Karvalho, 2016)) მინიჭებული აქვს საერთაშორისო სამართლის სუბიექტის სტატუსი და ჰყავთ წმინდა ეკლესიასთან დაკავშირებული ელჩი.

გერმანიაში ფუნქციონირებს ორი, თანაბარი პრიორიტეტის მქონე ეკლესია - კათოლიკური და პროტესტანტული (Triandafylidou, Yakova 2022). გერმანული მოდელით, სახელმწიფო და ეკლესია დამოუკიდებელი და განცალკევებულია ერთმანეთისაგან. თუმცა მათ შორის

არსებობს სამართლებრივად მოწესრიგებული ურთიერთობა, რომელიც ემყარება სამ ძირითად პრინციპს: პარიტეტს, ნეიტრალიტეტსა და ტოლერანტობას.

აღსანიშნავია ესტონეთის მოდელიც (Ringvee, 2008), სადაც საქართველოს მსგავსად, დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ იწყო სარწმუნოების დაბრუნება და აღორძინება. ესტონეთი მრავალი რელიგიური კონფესიის ერთიანობას წარმოადგენს. თუმცა ამ სახელმწიფოში უწინ პროტესტანტული ეკლესიის ლიდერობის ნაცვლად მორწმუნეთა უმრავლესობას მართლმადიდებელი ქრისტიანები წარმოადგენენ. ესტონეთში მოქმედებს ორი მართლმადიდებლური ეკლესია: ერთი მათგანი მოსკოვის მართლმადიდებელი ეკლესიის მფარველობის ქვეშაა, ხოლო მეორე საბერძნეთის მართლმადიდებელ ეკლესიას მიეკუთვნება.

დასკვნა და რეკომენდაცია

მიუხედავად იმისა, რომ დოკუმენტის მიღებიდან ოც წელიწადზე მეტია გასული, კონკორდატი დაუსრულებელ და ბოლომდე გაუაზრებელ დოკუმენტს წარმოადგენს და მრავალ სამართლებრივ თავსატეხს წარმოქმნის. მას შემდეგ ბევრი რამ შეიცვალა, მათ შორის, პოლიტიკური ვითარება, სახელმწიფოს ზრუნვა და დამოკიდებულება რელიგიურ ორგანიზაციებთან და საქართველოს საპატრიარქოსთან. მოცემული სამართლებრივი აქტი დღეისთვის ქმედითი არ არის და საჭიროა მისი მოწესრიგება, სამართლებრივ ჩარჩოში მოქცევა. მუხლობრივი განხილვის შედეგად ცხადი გახდა, თუ რამდენად სიღრმისეულ შესწავლასა და მუშაობას მოითხოვს კონსტიტუციური შეთანხმების თითოეული საკითხი. აღნიშნული დოკუმენტი ძირფესვიან ცვლილებას მოითხოვს დღევანდელი და სამომავლო პერსპექტივებისა და პოლიტიკური ვითარების გათვალისწინებით. აუცილებელია ყველა მუხლი და პუნქტი მორგებული იყოს კონსტიტუციას, თანასწორობისა და უფლებების დაცვის საყოველთაოდ აღიარებულ პრინციპებსა და ნორმებს. ამასთანავე, გასათვალისწინებელია საპატრიარქოს უფლებები და მართლმადიდებელი ხალხის აზრი. რადგან, მიუხედავად მოსახლეობის სწრაფვისა ევროპულ კავშირში გაერთიანებისკენ - საქართველო მაინც რჩება უძველესი მართლმადიდებელი ღირებულებების მქონე ქვეყანად. შესაბამისად, კონკორდატის დამუშავება მეტად რთულ, საპასუხისმგებლო და ხანგრძლივ შესწავლასა და შემუშავებას მოითხოვს, რათა რელიგიურ ნიადაგზე რაიმე შუღლის არსებობას საფუძველი არ მიეცეს. მით უფრო ახლა, როდესაც ასე რეალურია ევროკავშირში გაწევრიანების პერსპექტივა.

გამოყენებული ლიტერატურა

- აბაშიძე, ლ. (2007). რელიგიური კანონმდებლობის პერსპექტივები საქართველოში. *ჟურნალი სოლიდარობა*, №9(18), 14.
- გეგენავა, დ. (2016). კონსტიტუციური შეთანხმების ზოგიერთი ტექნიკური და სამართლებრივი პრობლემა. *სამართლის ჟურნალი*, №1, 184-195. https://www.tsu.ge/data/file_db/faculty-law-public/samartlis%20Jurnali%20_%202016.1.pdf

- გეგენავა, დ. (2018). *ეკლესია-სახელმწიფოს ურთიერთობის სამართლებრივი მოდელები და საქართველოს კონსტიტუციური შეთანხმება (გვ. 69)*. დავით ბატონიშვილის სამართლის ინსტიტუტის გამომცემლობა.
- გეგენავა, დ. (2022). *კონკორდატის სამართლებრივი თავგადასავალი: წმინდა საყდრის ისტორიული შეთანხმებებიდან თანამედროვე ხელშეკრულებებამდე*. სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
- https://www.researchgate.net/publication/365197458_konkordatis_samartlebrivi_tavgadasavali_tsminda_saq_dris_istoriuli_shetankhmebebidan_tanamedrove_khelshekrulebebamde
- გეგენავა, დ., ქანთარია, ბ., ცანავა, ლ., თევზაძე, თ., მაჭარაძე, ზ., ჯავახიშვილი, პ., ერქვანია, თ., პაპაშვილი, თ. (2015). *საქართველოს საკონსტიტუციო სამართალი*. მე-3 გამოცემა, 5.
- ილია II, *სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი*. (2017). გამომცემლობა პალიტრა L.
- ლორია, ვ., გელაშვილი, ბ., ბენდელიანი, მ. (2006). *ადამიანის უფლებები და რელიგია*. გამომცემლობა თობალისი.
- საქართველოს კანონი საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი. 26/06/1997, N 786. საოჯახო სამართალი. მუხლი 1106.
- საქართველოს კანონი საქართველოს სახელმწიფოსა და საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალურ მართლმადიდებელ ეკლესიას შორის კონსტიტუციური შეთანხმების დამტკიცების შესახებ. საქართველოს პარლამენტი. საკანონმდებლო მაცნე N 1697, 27/11/2002.
- საქართველოს კანონი სახელმწიფო ქონების შესახებ. 21/07/2010, N 3512. მუხლი 63.
- საქართველოს კონსტიტუცია. 24/08/1995, №786. საქართველოს რესპუბლიკის პარლამენტი. საქართველოს პარლამენტის უწყებები, 31-33.
<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/30346?publication=3>.
- საქართველოს მთავრობის დადგენილება საქართველოს სახელმწიფოსა და საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალურ მართლმადიდებელ ეკლესიას შორის კონსტიტუციური შეთანხმებით გათვალისწინებული საკითხების განმხილველი სამთავრობო კომისიის შექმნის შესახებ. 21/02/2012, №63. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე.
<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1593397?publication=0>
- შოვნაძე, დ. (2017). *სახელმწიფოს მიერ ეკლესიის დაფინანსების, სხვადასხვა შეღავათების და მათი ურთიერთობის ევროპული მოდელები*.
<https://dshonvadze.wordpress.com/2017/12/27/სახელმწიფოს-მიერ-ეკლესიი/>
- ჩიკვაძე, დ. (2008). *საეკლესიო სამართალი*. თბილისი.
- ხეცურიანი, ჯ. (2001). სახელმწიფო და ეკლესია, *ჟურნ. ადამიანი და კონსტიტუცია*, (1), 11.
- ხეცურიანი, ჯ. (2002). ქართული ეკლესიის კონსტიტუციური საფუძვლები. *ჟურნალი ადამიანი და კონსტიტუცია*, (3), 13.
- Almeida de Carvalho, R. (2016). Interwar Dictatorships, the Catholic Church and Concordats: The Portuguese New State in a Comparative Perspective. *Contemporary European History*, 25(1), 37 – 55.
<https://doi.org/10.1017/S0960777315000466>
- Concordat on the implementation of directive 2001/18/EC (as amended) and regulation 1946/2003/EC.
<https://www.gov.wales/sites/default/files/publications/2018-09/concordat-with-defra.pdf>

- Diarmuid Martin, Archbishop of Dublin. (2017). *Relationship between Church and State is one of prudent distance* – Archbishop Diarmuid Martin. Retrieved December 20, 2023, from <https://www.catholicbishops.ie/2017/07/08/relationship-between-church-and-state-is-one-o>.
- European Parliament Motion for a European Parliament resolution on the concordat between the Slovak Republic and the Vatican. (2006.01.13). Motion for a resolution - B6-0052/2006. Retrieved December 20, 2023, from https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-6-2006-0052_EN.html.
- Nicosia, L. (2023). *How the new Concordat maximised the powers of the Church*. Maastricht University. Retrieved December 20, 2023, from <https://ecamaastricht.org/blueandyellow-zoomingin/how-the-new-concordat-maximised-the-powers-of-the-church>
- Noda, M. (2011). The Historical, Political and Ecclesiastical Background of the 1927 Concordat between the Vatican and Romania. *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, 9(27), 281-301. https://www.academia.edu/75932948/The_Historical_Political_and_Ecclesiastical_Background_of_the_1927_Concordat_between_the_Vatican_and_Ro.
- Nucci, A. (2011). *The Future of Concordats*. The Catholic World Report. Retrieved December 20, 2023, from <https://www.catholicworldreport.com/2011/12/01/the-future-of-concordats/>
- Popescu, A. (2015). *The Properties of the Romanian Greek-Catholic Parishes*. The European Centre for Law and Justice. Retrieved December 20, 2023, from <https://eclj.org/religious-autonomy/echr/the-properties-of-the-romanian-greek-catholic-parishes-before-the-european-court-of-human-rights>.
- Potz, R. (2009). *Religious Freedom and the Concept of Law and Religion in Austria*. <https://www.osce.org/files/f/documents/f/6/39602.pdf>.
- Ringvee, R. (2008). State, religion and the legal framework in Estonia. *Religion, State and Society*, 36(2). 181-196. https://www.researchgate.net/publication/248960214_State_religion_and_the_legal_framework_in_Estonia
- Scott, A. (2000). *The Role of Concordats in the New Governance of Britain: Taking Subsidiarity Seriously?* Jean Monnet center, NYU School of Law. <https://jeanmonnetprogram.org/archive/papers/00/000801-02.html>
- Spanish concordats of the 19th and 20th centuries. Concordat Watch - Spain - content area. Library of Congress. Retrieved December 20, 2023, from <https://www.concordatwatch.eu/spanish-concordats-of-the-19th-and-20th-centuries-t34501>.
- Triandafyllidou, A., Yakova, L. (2022). State-religion relations in Southern and Southeastern Europe: moderate secularism with majoritarian undertones. *Religion, State and Society*. 50(4). 396-414. <https://doi.org/10.1080/09637494.2022.2129242>
- Vatican. *Agreements of the Holy See*. The Holy See. Retrieved December 20, 2023, from https://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/index_concordati-accordi_en.htm.

Legal aspects of the Concordat

Ekaterine Abashidze^{1*}

Meri Lomia²

^{1, 2} Grigol Robakidze University, Georgia

***Corresponding author:** ekaterine.abashidze21@gruni.ed

Abstract: The Concordat is a constitutional agreement signed this year between the Apostolic Autocephalous Orthodox Church of Georgia and the state. It remains disputed due to legal norms inconsistent with the Constitution and technical or content issues. Nevertheless, this is why it stands out as one of the most intriguing documents, stirring interest not only among lawyers but also among a significantly broader part of society. The purpose of the article is to showcase and analyze the deficiencies within the constitutional agreement, which will make the relevance of the problem more visible. Additionally, it seeks to identify the privileges granted to the Orthodox Church compared to other religious denominations within the constitutional agreement.

Keywords: Concordat, Constitutional agreement, Denomination, Autocephaly, State policy